

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

Cilt : V

1 9 5 6

Sayı : 3

MATBAACILIĞIN İLK ÜRÜNLERİ: İNKUNABELLER

Abdülkadir SALGIR

Millî Kütüphane Uzmanlarından

İnkunabel, genel olarak matbaacılığın çocukluk=beşik devresi mahsulleri mânasına gelmek üzere, Avrupa'da, müteharrik harflerle baskı sanatının icadından 31 aralık 1500 tarihine kadar yani XV. asırda basılmış olan eserler için kullanılan bir tâbirdir. Anglo-Sakson memleketlerinde "Incunabula" diye kullanılan kelime Lâtince "Incunabulum" kelimesinin çoğuludur. Bu tâbir, matbaacılıkla ilgili olarak, ilk defa Münster Katedrali Papazı Bernard von Mallinckrodt tarafından *De ortu et progressu artis typographicae* (Cologne 1639) adlı eserde kullanılmıştır. Burada, müteharrik harflerle baskı sanatının keşfinden 31 aralık 1500 tarihine kadar olan devir "prima typographiae incunabula" olarak tavsif edilmektedir. İnkunabel tâbiri XVIII. asır sonlarına kadar pek yaygın değildi. XIX. asır yazarları inkunabel kelimesini Lâtincesine bağlı kalmak üzere kendi imlâ kaidelerine uydurarak ifade etmişler ve daha çok kullanmışlardır. Almanların Inkunabel veya Wiegendrucke, Fransızların incunables, İngilizlerin incunabula ve İtalyanların incunabuli dedikleri bu tâbir herhangi bir memlekette veya bir şehirde kurulan ilk matbaanın çıkardığı eserler için de kullanılabilir. Türk inkunabelleri (İbrahim Müteferrika ve halefleri tarafından basılan eserler), Amerikan inkunabelleri, Chicago inkunabelleri gibi.

Bilinen ilk inkunabeller: İstanbul'un Türkler tarafından fethini müteakip Kıbrıs kralı, Papa V. Nicholas'dan İstanbul'u Türklerden geri almak için mânevi müzaharet telep etmiş ve nakdî yardım topluyabilmek maksadiyle de bir "afname" çıkarmak müsaadesini almıştı. Kıbrıs kralının adamlarından olan Rahip Paulinus Chappe,

para toplamak maksadiyle Papanın müsaadesini hâmilen Avrupa'da müteharrik harflerle faaliyet gösteren ilk matbaanın kurulduğu Mainz şehrine gönderilmişti. O zamana kadar elle yazılan bu afnameler, nakdî yardımda bulunanın ismini, yaptığı yardım miktarını ve tarihini gösteren yerler boş bırakılmak suretiyle matbaanın büyük niyetinden faydalanılarak fazla miktarda bastırılmıştı. Muhtelif zamanlarda basılan ve 30 ile 31 satırlık olan bu afnamelerin Gutenberg'in matbaasında basıldığı muhakkaktır. 1454 te doldurulan 30 satırlık afnamaelerin puntosu biraz küçük olmakla beraber harf şekilleri 42 satırlık *İncil'in* harflerinin aynıdır. Bunların Gutenberg matbaasının ilk eserleri olduğuna katiyetle inanılmaktadır. Aynı seneye (1454), basılmış olan ve Türkler hakkında yazılmış ilk matbu eser olması bakımından da ayrıca bir değer taşıyan *Eyn Manung der Cristenheit widder die Durken* adlı 12 sahifelik bir broşür ve onu takibeden "inkunabellerin inkunabeli" diye vasıflandırılan *Gutenberg İncil'i* bilinen ilk inkunabellerdir.

İnkunabellerin büyük bir kısmı kitap tekniği bakımından elyazması kitapların tesirinden kurtulamamışlardır. Eserde, bibliyografik künyenin tesbitinde lüzumlu olan matbaa adı, baskı yeri ve baskı tarihiyle beraber, bazan müellif ve kitap adını bile bulmak güçtür. Baskı kaydı umumiyetle eserin hâtıme kısmında bulunursa da inkunabellerin üçte birinde hâtımeyle tesadüf edilmez. Bu gibi kayıtlar, kitabı dikkatle tetkik edip, aynı zamanda basılmış olması muhtemel diğer eserlerin harf şekilleri, kâğıt cinsi ve filigranlarıyla mukayese yapılmak suretiyle tesbit edilebilmektedir.

Matbaacılığın ilk devirlerinde imal edilen kâğıtlar büyük (royal folio) ve küçük (medium folio) ebattaydı. Umumiyetle büyük boy kâğıdın bir defa katlanmasıyla iki yapraklık (folio), iki defa katlanmaıyla dört yapraklık (quarto) ve üç defa katlanmasıyla sekiz yapraklık (octavo) formalar teşekkül etmekteydi. İnkunabellerde, 1500 yılına yakın senelerde basılmış olanlardan pek azı müstesna, sahife numarası bulunmaz. Sahifelerin karışmaması için her sahifenin altına bir sonraki sahifenin ilk kelimesi konulmuştur. Formaların bir araya getirilmesinde kolaylık sağlamak için de forma başlarına yıldız ve haç gibi şekiller veya alfabe sırasına göre harfler sıralanmıştır. Forma başlarına ilâve edilen işaretler ve harfler inkunabellerde yaprak adedini tesbite esas olmaktadır.

Matbaacılığın ilk devirlerinde, 1470 e kadar basılmış olan kitaplar arasında küçük boylara tesadüf edilmez. Küçük punto hurufatın dökülmeyişi ve kâğıt ebadının büyük olması dolayısıyla inkunabeller umumiyetle folio ve kuvarto boyda basılmıştır. İnkunabellerde sahife ebadı 85×120 milimetre, metin ebadı 56×75 milimetre olan eserlere küçük (minyatür) kitap denilmektedir. Buna göre küçük boy diyeceğimiz ilk eser 1468 de Peter Schoeffer tarafından basıldığı zannedilen ve deri üzerine basılmış iki yaprağı Bibliothèque Nationale'de muhafaza edilmekte olan *Diurnale Moguntinum*'dur. XV. asırda basılmış olan küçük boy inkunabellerin değerlilerinden biri de 1491 de Basel'de basıldığı tahmin edilen ve Johannes Gerson'a atfedilen *Alphabetum divini amoris* adlı eserdir. Chicago'da Newberry Library'de bulunan bu çok nadir inkunabelin kâğıt ebadı 61×86 milimetre, metin ebadı ise 41×58 milimetredir. İnkunabellerin en küçüğü 2 nisan 1500 tarihinde Julian Notari adlı bir Fransız matbaacı tarafından basılan *Horae ad usum Sarum*'dur. Melburn şehrinde Victoria Halk Kütüphanesi koleksiyonları arasında bulunan bu 16 sahifelik eser 37×52 milimetrelilik kâğıt üzerine basılmış olup metin ebadı 26×33 milimetredir. Büyük boylara nazaran daha nadir olan küçük boy inkunabeller XV. asırda basılmış olan kitapların en kıymetlilerindedir.

İnkunabellerin konuları: XV. asırda en çok okunan kitaplar dinî eserlerdi. İlk basılan kitabın İncil oluşu da bunun yerinde bir misalidir. XV. asırda İncil'in Lâtince metninin en az 133 defa basıldığı tesbit edilmiştir. Bundan başka İncil'in Almancanın muhtelif lehçeleriyle 15, İtalyanca 13, Fransızca 11 basımı yapılmıştır. İlâhiyata fazla ehemmiyet verilen bu asırda kilise mensuplarının yazdığı kitaplar en çok basılan ve en çok okunan eserlerdendi.

İlmî değerlerini uzun zaman muhafaza etmek suretiyle Orta Zaman fikir hayatına tesiri büyük olan ansiklopediler de çok okunan kitaplardandı. Bunlardan Gaius Plinius Secundus'un *Historia Naturalis*'i, Isidoris Hispalensis'in *Etymologiarum sive Originum Libri XX* adlı eser ve Vincentius Bollovancensis'in *Speculum Maius*'u XV. asırda bilhassa talebeler tarafından fazla rağbet gören ve mükerreren basılan ansiklopedik eserlerin en önemlilerindedir.

Orta Zamanda tıp kitapları da çok rağbet gören eserler arasındaydı. Türk bilginlerinden İbn-i Sina'nın *Kitab al-şifa* ve *Al Kanun fi al-Tıb* adlı eserleri Lâtince ve İbrancaya tercüme edilerek mütead-

dit defalar basılmıştır. Galenus da XV. asırda eserleri basılan tıp üstatlarındandır. XV. asırda basılan tıp kitapları 200 çeşittir.

Ziraat ve askerlik XV. asrın belli başlı mesleklerindendi. Bu mesleklerde pratik fayda sağlayan eserlerin baskılarına da önem verilmişti.

Astronomi ile coğrafya, büyük keşiflerin başladığı bu devirde fazla alâka toplıyan ilim kollarındandı. Strabo, Pomponius Mela ve Ptolemy'nin coğrafyaya ait meşhur eserleriyle XV. asırda büyük yankılar uyandıran Marco Polo, Breydenbach, Prince of Liars ve Sir John Mandeville'in seyahatnameleri bu devirde müteaddit defalar basılan ve çok okuyucu bulan eserlerdendi.

Matematik kitaplarının baskı işleri pek kolay olmadığı için bu tip kitaplar fazla basılmamışlardır. Euclid'in çok meşhur olan *Elements of Geometry* adlı eseri en çok iki defa basılabilmıştır. XV. asrın sonlarına doğru matbaacılık Avrupa'da süratle gelişmiş hemen her konuda zamanın en güzel eserleri basılmaya başlanmıştır.

Alman matbaacıları neye istinat ettiği bilinmeyen bir sebeple 1640 ta müteharrik harflerle baskı sanatının keşfinin 200. yılını kutladılar. Bu münasebetle ilk defa olarak bir inkunabel sergisi hazırlandı. Umumun alâkasını çeken bu sergiyi müteakip halkta inkunabel koleksiyonu yapma merakı uyandı. 1688 de Cornelius Beughema, inkunabel meraklılarına satın almada kolaylık sağlaması maksadiyle yalnız müellif ve eser hakkında kısa bilgiler veren *Incunabula typographiae* adlı küçük eserini yayınladı. Bunu, zamanın âlimlerinden Michael Maittaire'nin *Annales typographici* (1719-1741) adlı eseri takibetti. 1793-1800 de Georg Wolfgang Panzer tarafından 11 cilt içinde yayımlanan *Annales typographici ab artis inventae origine ad annum MD* o zamana kadar bilinen bütün inkunabelleri basıldıkları şehir adlarına göre alfabetik ve her şehirde basılan eserleri de şehir adını müteakip kronolojik olarak toplıyan, tanıttığı inkunabellerin nerede bulunduğunu kaynaklarıyla beraber bildiren değerli bir eserdir.

Modern anlamda inkunabel bibliyografyaları Ludwig Friedrich Theodor Hain'in *Repertorium bibliographicum ad annum MD* adlı eseriyle başlar. Hain'in bu eserinde 16.000 den fazla inkunabel hakkında tavsifi bilgi verilmektedir. Eserler bibliyografyada alfabetik sıra ile tanıtılmakta ve birden itibaren numara almaktadırlar. İnkunabel

nabel bibliyografyalarında ve inkunabel fiş kataloglarında umumiyetle "Hain numaraları" referans olarak verilir. Bu kıymetli bibliyografya için 1895-1911 seneleri arasında üç supleman yayımlanmıştır. W.A. Copinger *Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum...* (1895-1902) adlı eseriyle Hain'in eserindeki 7000 kadar düzeltmeden bahseder ve 6000 yeni inkunabel tanıtır. Bu eser Hain'in *Repertorium'u* ile Campbell, Pellechet ve Proctor'un kataloglarının ilâvesidir. Dietrich Reicling ile Konrad Burger'in eserleri de Hain'in eserinin suplemanlarıdır. Muhtelif Fransız kütüphanelerinde bulunan inkunabellerin kataloglarını hazırlayan Marie Léontine Catherine Pellechet son olarak *Catalogue général des incunabules des bibliothèques de France* (1897-1909) adlı değerli eserini hazırladı. Eseri baskıda iken vefat etmiş olan Pellechet'in bu değerli eserinin baskısı Fransız Maarif Vekâleti tarafından tamamlanmıştır.

Robert Proctor tarafından hazırlanmış olan *Early Printed Books in the British Museum with Notes of those in The Bodleian Library* 1898-1909 ile British Museum tarafından hazırlanan *Catalogue of Books Printed in the XVth Century now in the British Museum* bahsedilmeğe değer inkunabel kataloglarındandır.

Şimdiye kadar çıkmış olan inkunabel kataloglarının en şümüllüsü ve en mükemmeli *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*'dir. Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke adlı ilmî bir heyet tarafından hazırlanan ve şimdiye kadar 1925-1940 yılları arasında 8 cildi yayınlanmış bulunan bu değerli eser 31 aralık 1500 e kadar basılan 40.000 kadar inkunabeli dünya ilim âlemine tanıtmak gayesini gütmektedir. Milletlerarası genel konulu bibliyografyaların mükemmel bir örneği olan *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*'de inkunabeller müellif adına göre alfabetik olarak düzenlenmiş ve ele alınan inkunabellerin bibliyografik künyeleri gayet mufassal olarak verilmiştir. Her inkunabel için:

- a- Umumi bibliyografik bilgi,
- b- kollasyon (collation): eserin sahife, forma ve dış görünüşünü bildiren kayıt, yahut dış tavsif.
- c- Metin tavsifi,
- ç- Bilinen nüshaların hangi kataloglarda bulunduğu,
- d- Bilinen nüshanın bulunduğu kütüphanelerin isimleri verilmektedir.

Mütehassıs kimseler tarafından çok mükemmel ve ilmî bir şekilde hazırlanan bu inkunabeller toplu katalogunda bir inkunabelin nasıl tanıtıldığını, üçüncü cilt, 220. kolondan aldığımız bir misalle izaha çalışalım:

De anima.

3111 Avicenna: De anima (Kitāb al-Şifā, T. II, 6), lat. Pavia: Antonius Carcanus [um 1485] 2°.

52 Bl. Sign: a⁸ b⁸ c⁶-h⁶. 2 Sp. 50 Z. Type: 4:78G. Häufig Min. f. Init.

Bl. 1 leer. Bl. 2 a a m. Sign. a2: Incipit opus egregiū de anima. qui septus naturalitū Avicene dicit. || [a]m expleuimus l p̄lo || libro verbū ... Sign. b: autē d'scribit l sensu cōi. r remouet an q̄ || ... Endet. Bl. 52 a β Z. 14: ... sicut postea scies cū loquemur || de animalibus. || Laus Deo || Explicit singulare opus de anima auicene. qui septus naturalium eiusdem dicitur extractum ab optimo exemplari. || Papie impressum per magistrū Antonium de carcano. || Darunter: Registrum 2 Z. Bl. 52 b leer.

Hain-Reichling 2219. Proctor 7058. Census S. 32. Voullième: Berlin 3247.

Berlin *SB. Chicago JCrerar L. Jena UB. Kopenhagen *Kgl.B. Krakau UB. Leipzig UB. Madrid BU. München *SB, *UB. Nürnberg StB. Oxford Bodl. Posen PrSem. Rom BAng. Wien *NB und einige andere.

Yukarıda klişesini gördüğümüz bibliyografik künye Orta Zamanın ünlü Türk bilginlerinden, Garp âlemince Avicenna diye tanınan, İbni Sina'nın *Kitāb al-Şifā* adlı eserinin Lâtince tercümesine aittir.

Görüldüğü gibi bibliyografik künye beş kısımdan müteşekkildir:

1. ks.: Müellif, eser adı (orijinaliyle beraber), basıldığı şehir, nâşir, baskı tarihi ve eserin boyu hakkında bibliyografik bilgi verir.

2. ks.: da 52 Bl. eserin 52 yaprak, Sign: a⁸ b⁸ c⁶-b⁶, ilk iki formanın 8 er, c den h ye kadar olan 6 formanın da 6 şar yapraktan ibaret olduğunu; 2 Sp. her sahifede iki kolon; 50 Z. her sahifede 50 satır; Type: 4:78 G. ise *Kitāb al-Şifā*'nın Haebler's'in *Typn repertorium der Wiegendrucke* adlı eserinde 4:78 numaralı harf şekliyle ve (G) gotik harflerle dizildiğini gösterir.

den de bahsedilmektedir. Douglas C.McMurtrie *The Book* adlı eserinde (195.S.) Türkiye’de ilk matbaanın 1494 te David ve Samuel İbn Nachmias tarafından İstanbul’da kurulduğunu bildirmektedir. Prof. Avram Galanti Bodrumlu *Türkler ve Yahudiler* adlı eserinde (2.bs. 100. S.) İspanya’dan Türkiye’ye hicret eden Yahudilerin 1494 te İstanbul’da müteharrik harflerle faaliyet gösteren ilk matbaayı açtıklarını yazmaktadır. Aynı eserde, “Prof. Avram Galanti Bodrumlu “İkinci Bayezid’in zamanında İstanbul Yahudileri matbaaları 20 İbranca eser basmışlardır” demektedir ve bu eserlerin bir çoklarının kaplarında da “Sultan Bayezid’in gölgesi altında basılmıştır” cümlesinin bulunduğunu ilâve etmektedir. II. Bayezid’in saltanatı 1481-1512 yılları arasında olduğuna göre İstanbul’da basılmış olan mevzu bahis 20 İbranca eserin ekseriyeti muhtemelen 1500 den önceki tarihi taşımaktadır. Henüz isimleri ve nerelerde buldukları bilinmeyen bu eserlerin Türkiye’de basılmış inkunabeller olması bakımından değerleri büyüktür.

İnkunabellerin kataloglanması: Kütüphanelerin başlıca vazifelerinden biri de koleksiyonları arasında bulunan nadir ve kıymetli eserlerden olan inkunabellerin tavsifî kataloglarını hazırlamaktır. Müteharrik harflerle baskı sanatının ilk devirlerine ait olan ve mevcudiyetiyle kütüphanelerin değerini artıran inkunabellerin kataloglanmasında özel kataloglama kuralları kullanılır. *Rules for the Cataloguing of Incunabula* adlı eser bunların en mükemmellerindedir. Bu eserdeki kataloglama kuralları *Catalogue of Books Printed in the XVth Century Now in the British Museum*’un 1-6 kısımlarından (1908-1930) ve Dr. A.W.Pollard’ın bu ciltler için yazmış olduğu önsözden faydalanılarak tesbit edilmiştir. Gesamtkatalog der Wiegendrucke’nin 3. cildinin VIII-XXXII. sayfelerinde Gesamtkatalog’ta inkunabellerin tavsifi için kullanılan metot Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca olarak verilmiştir.

İnkunabellerin tavsifî katalog işlerini hazırlamak mühim bir ihtisas işidir. XV. asırda basılan kitapların büyük bir ekseriyetinin hususî surette hazırlanmış olan katalog ve bibliyografyalarla tanıtılması kütüphanecilerin işlerini kolaylaştırmıştır. Yalnız bu matbu kataloglarda bulunmayan eserlerin kataloglanmasında âzami itinanın gösterilmesi lâzımdır. Birbirine çok benzeyen iki inkunabel nüshası satır satır ve sahife sahife kontrol edilmedikçe benzer iki nüsha olduğuna kanaat getirmek güçtür. Tetkik edilen eserde görülecek bir

fazla satır, bir fazla sahife veya tezhip ve renkli başlık elimizdeki eserin başka bir basım olduğunun delilidir. İnkunabellerin kataloğa geçirilmesinde müellif adı, eser adı ve baskı kaydının tesbitinde umumi kaidelere uyulur. Fakat eserin tavsifinde, eser hakkında umumi ve hususi malûmatın verilmesinde *Rules for the Cataloguing of Incunabula* adlı eserdeki sıra ve kaidelerin aynen uygulanması hazırlanacak katalogların daha ilmî oluşunu sağlar.

Medeniyete yaptığı hizmetlerle insanlığın fikren kalkınmasını sağlamış olan matbaanın, 1501 e kadar olan ürünlerini teşkil eden inkunabeller matbaacıları olduğu kadar kütüphanecileri de ilgilendiren kıymetli eserlerdir.

İnkunabeller El Kitapları

- HAEBLER, Konrad: *Handbuch der Inkunabelkunde*. Leipzig 1925 Hiersemann. 187 S. İnkunabellerin tarihi, özellikleri ve basılışları hakkında güvenilir bilgiler veren bir el kitabıdır.
- STILLWELL, Margaret Bingham: *Incunabula and Americana, 1450-1800*. A key to bibliographical study. New York 1931 Columbia University Press. 483 S. İnkunabellerle ilgilenenlerin, inkunabellerin kataloglarını hazırlayanların ve tasnif edenlerin müracaat edebileceği en değerli bir el kitabıdır. Sonunda bir lûgatçe ve bibliyografya ile inkunabelleri basan matbaaların listesi mevcuttur.

İnkunabeller için Katalog Kaideleri

- DELISLE, Leopold Victor: *Instructions pour la rédaction d'un catalogue de manuscrits et pour la rédaction d'un inventaire des incunables conservés dans les bibliothèques publiques de France*. Paris 1910 H. Champion. 98 S. 8.
- GUPPY, Henry: *Rules for the cataloguing of incunabula*. 2.ed. rev. London 1932 The Library Association. 16 S. 8°.
- MILLOT, Stanislas: *Nouvelles méthodes pour la description et l'identification des incunables*. Paris 1931 E. Droz. 80 S. 8°.
- Standard of bibliographical description*. *Incunabel* by Curt F. BÜHLER *Early English literature* by James G. MACMANAWAY. *Early American* by Lawrence C. WROTH. Philadelphia Univ. Press. 1949. 120 S.

İnkunabel Bibliyografyaları

- HAIN, Ludwig Friedrich Theodor: *Repertorium bibliographicum ad annum MD*. 2v. in 4. Stuttgart 1826-1838. Cotta.
- 1925 te Berlin'de ALTMANN tarafından tekrar basımı yapılmıştır. Eserler katalogda alfabetik sıradadır, ve birden itibaren numaralanmışlardır. İnkunabel Bibliyografyaları ve inkunabel fiş katalogları için "Hain numaraları" esas tutulur. Bu kıymetli katalogun aşağıdaki suplemanları çıkmıştır:

- COPINGER, W.A.: *Supplement to Hain's repertorium bibliographicum*. 2v. in 3. London 1895-1902 Sotheran.
7000 düzeltmeden başka 6000 yeni inkunabel tanıtır. Eser Hain'in *Repertorium'u* ile Cambell, Pellechet ve Proctor'un kataloglarının ilâveleridir.
- REICHLING, Dietrich: *Appendices ad Hainii-Copingeri repertorium bibliographicum; additiones et emendationes*. 7v. Monachii 1905-1911 Rosenthal.
- BURGER, Konrad: *Supplement zu Hain und Panzer. Beiträge zur Inkunabelbibliographie. Nummernconcordanz von Panzers lateinischen u. deutschen Annalen u. Ludwig Hain's Repertorium bibliographicum*. Leipzig 1908 Hiersemann.
- PANZER, Georg Wolfgang Franz: *Annales typographici ab artis inventae origine ad annum 1536*. 11v. Norimbergae 1793-1803 Zeh.
- PROCTOR, Robert: *Index to the early printed books in the British Museum; with notes of those in the Bodleian Library*. 1-2.pts. in 6v. London 1898-1938 K. Paul.

İnkunabel Katalogları

- Catalog of books printed in the 15th century now in the British Museum*. 1-8.pts. London 1912-1949.
Katalogda her eser hakkında tavsifî bilgi verilmiş Hain ve Procter numaraları ilâve edilmiştir.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. hrsg. von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke. 1-8. Bde. Leipzig 1925-1940 Hiersemann.
20 ciltte tamamlanacağı tahmin edilen ve şimdiye kadar yayımlanan inkunabel kataloglarının en mükemmeli olan *Gesamtkatalog der Wiegendrucke'nin* ancak 8 cildi çıkmıştır. Yazarlara göre alfabetik olan bu eser (F) harfine gelmiştir. ve 9730 inkunabeli tanıtmaktadır.
- PELLECHET, Marie Léontine Catherine: *Catalogue général des incunables des bibliothèques publiques de France*. 1-3.v. Paris 1897-1909 Picard.
- POLAIN, Louis: *Catalogue des livres imprimés au quinzième siècle des bibliothèques de Belgique*. 4v. Bruxelles 1932 Soc. des Bibliophiles.
- STILLWELL, Margaret Bingham: *Incunabula in American libraries; a second census of fifteenth century books owned in the United States, Mexico and Canada*. New York 1940 Bibliographical Society of America.
Amerika, Meksika ve Kanada kütüphanelerinde bulunan 35.232 nüsha inkunabelden bahsetmektedir.

Bu Yazının Hazırlanmasında Faydalanılan Eserlerin Bibliyografyası

- "Fifteenth and sixteenth century books, incunabula" *The Vatican Library rules for the catalog of printed books*. [352]-356. S.
- GUPPY, Henry: *Rules for the cataloguing of incunabula*. London 1947 The Library Association. 16 S.8°.
- Introduction to the method of describing incunabula employed in the *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*". *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. 3.Bd. [XXI]-XXVI. S. (ayrıca Al. Fr. ve İt. sı da vardır)